

Danica Maleková *

ZLOŽENÉ SLOVÁ V SLOVENČINE A ANGLIČTINE

ENGLISH AND SLOVAK COMPOUNDS

Článok sa zaoberá odlišným spôsobom, akým jazyk odráža mimojazykovú skutočnosť v angličtine a slovenčine. Toto je ukázané na odlišnom postavení anglických a slovenských zložených slov spolu s niekoľkými príkladmi z oblasti práva.

Slovná zásoba obsahuje časť slov, ktoré boli vytvorené kompozíciou, čiže kombináciou samostatne stojacich morfémov. [1] Už pri snahe o presnejšiu definíciu podstaty tejto kombinácie však medzi jazykovedcami existujú rozdiely. Horecký popisuje tvorenie zložených slov ako proces, pri ktorom jeden denotát prestáva byť označovaný dvoma slovami, ale iba jedným. Hĺbková štruktúra slova je potom namiesto syntagmaticky charakterizovaná logicko-sémantickým vzťahom. [2] S jednoslovným charakterom kompozita by nesúhlasilo hneď niekoľko západných lingvistov; spomeňme R. B. Leesa (1960) a novšie práce H. Marchanda (1974). V. Adamsová pripomína, že práve neodmysliteľnosť syntagmatického vzťahu je dôvodom, prečo sú zložené slová niekedy považované za hranicu medzi syntaxou a slovtvorbou. [3] Ako ukážeme, tieto odlišnosti majú čiastočne svoje korene v odlišnej typológii jazyka.

Zdá sa, že skeptický postoj voči univerzálnym princípom slovtvorby, ktoré by mohli byť aplikované na jednotlivé jazyky, platí osobitne pre zložené slová. Tu Štekauer pripomína, že „... jedna a tá istá definícia nemôže byť použitá pre slovenské a anglické zložené slová kvôli ich zásadne odlišným vlastnostiam.” [4]

Vo všeobecnosti hrá kompozícia v anglickej slovtvorbe o niečo dôležitejšiu úlohu ako v slovtvorbe slovenskej (tomu zodpovedá i rozsah výskumu). V angličtine je kompozícia všeobecne považovaná za najproduktívnejší spôsob tvorenia slov. [5] Napríklad V. Adamsová vo svojej *An Introduction to Modern English Word-formation* (1973) venuje zloženým slovám temer polovicu knihy. Na druhej strane, v Horeckého *Slovenskej lexikológii* (1971) je kompozícia v porovnaní s afixáciou venovaná pomerne úzky priestor.

Prvý formálny rozdiel, ktorý si všimneme v písanom jazyku, je odlišná ortografia. Zatiaľ čo kompozitá sú v slovenčine v prevažnej väčšine písané dohromady (prípadne so spojovníkom), angličtina využíva tri rôzne typy pravopisu, a to ako samostatné slová, so spojovníkom a písanie dohromady. Treba pripomenúť, že všetky tri ortografické typy sa súčasne objavujú v rôznych slovníkoch, čo naznačuje istú kolísavosť pravopisu v angličtine. V Británii navyše

The article comments on how differently English and Slovak languages reflect the extra-linguistic reality. This is proved by the different status of English and Slovak compounds supplemented by some examples from legal terminology.

There is a stock of words that have been formed by way of compounding, i.e. by “the combination of free lexical morphemes.” [1] An attempt to define the exact nature of such combination, however, reveals differences among linguists. Horecký characterizes the creation of compounds as a process, in which one referent stops being referred to by two words, but rather by one word only. The deep structure of the word does not entail a syntagmatic, but rather a logico-semantic characteristic. [2] The one word character of compounds would not be agreed on by a number of Western linguists; let us just mention Robert B. Lees (1960) and the later work of Hans Marchand (1974). V. Adams claims that it is due to their syntagmatic character that compounds are sometimes considered a borderline between syntax and word-formation. [3] As will be shown, the above differences are partly rooted in the opposition between a mainly analytic versus mainly synthetic language.

In this respect, the scepticism with regard to any universal principles of word formation, which could be applied to individual languages, holds especially true with regard to English and Slovak compounds. In this regard, Štekauer maintains that: “one and the same definition cannot be applied to Slovak and English compounds due to their substantially different characteristics.” [4]

In the most general terms, compounding is granted a more significant role in English word formation than it is in Slovak (and consequently more research is carried out). In English, it is generally regarded as the most productive word formation process. [5] For example, V. Adams in her *An Introduction to Modern English Word-formation* (1973) devotes almost half of the book to compounds. On the other hand, compounding in Horecký’s *Slovenská lexikológia* (1971) only occupies a minor space compared to that of affixation.

In written language, the first difference that strikes us on the formal level is the different orthographic practice. While Slovak compounds largely use solid spelling (or hyphenation when copulative compounds are concerned), English makes use of three different spellings: open, hyphenated and solid. It is interesting to note that the three spellings appear side by side across dictionaries, which points to the fact how wayward the orthographic prac-

* Mgr. Danica Maleková

Faculty of Science, Department of Languages, E-mail: malekova@fpv.utc.sk

neexistuje oficiálna inštitúcia, ktorá by mala postavenie autority na jazyk, aké má napríklad *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra (SAV)* na Slovensku. To znamená, že nie je nikto, kto by vyniesol konečný verdikt nad akýmkoľvek pravopisným problémom.

V pozadí tendencie k spájaniu spojovníkom je snaha o formálnu vyhranenosť kompozít, ktorá je nepochybne spojená s oslabenou schopnosťou angličtiny tvoriť zložené slová vyhranené čo do formy: „V angličtine je možné tvoriť odvodené slová aj od slovných spojení. Toto je čiastočne spôsobené voľnejším pripojením sufixov, čiastočne oslabenou schopnosťou angličtiny tvoriť formálne vyhranené kompozitá, namiesto ktorých často nájdeme len súslovia.“ [6]

Tu by nám ako príklad mohol poslúžiť výraz *Lord Chancellor*, ktorý uvádza Mathesius. Táto lexikálna jednotka ako termín pevne zakotvený v právnickej terminológii angličtiny funguje v slovenčine ako prevzaté slovo *lord kancelár* a niekedy, prevedené na domáci kontext, *najvyšší sudca*. Hoci obe lexikálne jednotky bezpochyby označujú jeden a ten istý pojem a ich formálna štruktúra je nápadne podobná, možno tvrdiť, že tieto výrazy vstupujú do odlišných vzťahov v oboch príslušných jazykoch. Toto dokazuje fakt, že anglický výraz môže dať základ odvodenému slovu, t. j. *Lord Chancellorship*, avšak ten istý výraz v slovenčine takéto odvodzovanie nepripúšťa: **lord kancelárstvo*. Pripomeňme však, že podobná derivácia v angličtine by pravdepodobne odporovala jednému zo základných východísk teórie Extended Level Ordering Hypothesis, podľa ktorej derivácia predchádza kompozíciou. To by znamenalo, že danú lexikálnu jednotku by bolo treba analyzovať ako *Lord+Chancellorship*. Toto tvrdenie má svoje opodstatnenie, hoci musíme mať na pamäti diachronické vzdychoprázdno, s ktorým spolupracuje. Inými slovami, takýto pohľad je výhradne synchronný. Vystačme si teda so všeobecnejším konštatovaním, že analytický charakter angličtiny je oveľa náchylnejší k juxtapozícii typu *Lord+Chancellor+ship*.

Slovenčina, ktorá má k dispozícii sufixy s celkom odlišnými 'kvalitami', tak stráca časť ekonomie, ktorú vo všeobecnosti kompozitá do jazyka prinášajú, čo môže byť ukázané pri preklade anglického *Lord Chancellorship* ako napr. *úrad lorda kancelára*.

V tejto súvislosti možno spomenúť i skupinu zložených slov reprezentovanú výrazom *court martial*, niekedy s pravopisom *Court-Martial* (*vojenský súd*). Podobne ako prevažná časť lexiky v oblasti práva, i uvedená lexikálna jednotka je románskeho pôvodu a to i na úrovni syntagmy, kde prídavné meno vo funkcii prívlastku nasleduje až za riadiacim podstatným menom. Je zaujímavé, že tvorenie množného čísla rešpektuje historický pôvod slova (*courts martial*), a to i za cenu, že takto naruší slovnú jednotu výrazu, ktorý má status jedného slova. Zo synchronického hľadiska možno toto vysvetliť faktom, že daná lexikálna jednotka predstavuje príklad kompozita, ktoré je 'left-headed', je preto prirodzené, že plurál sa pridáva k riadiacemu substantívu (ktoré určuje hlavné jazykové charakteristiky celého výrazu). Netreba azda zdôrazňovať, že slovenčina by sa v podobnej situácii chovala celkom ináč.

Ako sme uviedli, odlišné vnímanie kompozície v daných jazykoch má úzku súvislosť s rozdielom medzi prevažne analytickým

tice in English is. It might be of importance that in Britain there is no official institution assuming the role of a linguistic authority such as *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra in Slovakia*. This means there is no one to pass the final judgement as to which spelling is right.

The tendency toward hyphenation is to make compounds formally more distinct, which is undoubtedly associated with the weakened capacity of the English language to make formally distinct compounds: "In English it is possible to form derivatives even from groups of words. This is due partly to the looser attachment of suffixes, partly to the weakened capacity of English to give rise to formally distinct compounds, instead of which we often find mere groups of words." [6]

An example thereof was given by Mathesius by means of *Lord Chancellor*, which, being a term firmly established in its English legal context, functions in Slovak as a borrowed syntactic group *lord kancelár*, and sometimes, when adapted to the domestic context, *najvyšší sudca*. Although both naming units undoubtedly designate the same unique concept and their formal structure is remarkably similar, we could claim that the two words enter different relations in the respective languages. This can be demonstrated by the fact that while the English naming unit can undergo derivation (i.e. *Lord Chancellorship*), its Slovak counterpart does not admit such possibility (**Lord kancelárstvo*). This means that the attachment of the forming constituents in English is tighter than is the case with Slovak. If we wanted such derivation to occur in Slovak, the syntactic group would have to assume the form of a distinct compound, i.e. *lordkancelár*. Note, however, that such derivation in English would probably contradict one of the basic premises of Extended Level Ordering Hypothesis, i.e. that derivation precedes composition. That would mean that the naming unit would have to be analysed as *Lord+Chancellorship*. This is a justified claim, although it must be borne in mind that it can only be made in diachronic vacuum, in other words, the view is purely synchronic. Suffice it to claim on a more general level that the analytic character of English makes juxtapositions like *Lord+Chancellor+ship* with little formal amendment quite plausible.

Slovak, having at its disposal suffixes with very different 'qualities' therefore loses part of the economy that compounds generally bring into language is thus lost, which can be demonstrated on the possible translation of the naming unit *Lord Chancellorship* as e.g. *úrad lorda kancelára*.

Here we can mention a group of compounds represented by the naming unit *court martial*, sometimes with the spelling *Court-Martial* (*vojenský súd*). Like the vast majority of legal lexis, the above unit is of Romance origin, which also concerns the syntactic level, where an adjective postmodifies its head noun. Interestingly enough, plural respects the historical origin of the word (*courts martial*), even breaking into the wordlike unity of the expression. From the synchronic perspective, this can be explained by the fact that the naming unit represents the case of a left-headed compound – it is therefore natural that plural is added to the head (which determines the main linguistic characteristics of the combination). We need not emphasize that Slovak would behave very differently in such situation.

We have already pointed to the fact that the different perception of compounding in the two languages is connected to their

a prevažne flektívnym charakterom jazyka. Pripomeňme si len fakt, že anglické frázové slovesá sú niekedy klasifikované ako zložené slová (Selkirk), a že väčšina z nich nachádza svoj slovenský ekvivalent v slovách odvodených (*set out* – *vymedziť*). Tu však nesmieme opomenúť fakt, že Vachek je pri zaradovaní frázových slovies opatrnejší a tvrdí, že ich klasifikácia zostáva problematická. Peprník sa dokonca prikláňa k priamemu zaradeniu častice ako afixu. Lipkova definícia prostredníctvom formantu je jedným z ďalších možných východísk. Adamsová problém rieši tvrdením, že frázové slovesá majú tak charakter slova, ako i spojenia slov. [7] Štekauer upozorňuje na rôznorodý charakter 'častice' a poukazuje na rozdiel medzi časticami, ktoré sú zo synchronného hľadiska lexikalizované a časticami, ktoré sú nositeľmi významu. [8]

Ako vidíme, v kontexte definovania odlišného postavenia zložených slov v oboch jazykoch narážame ohľadom angličtiny na problém: „... zatiaľ sa nikomu nepodarilo vyčleniť zložené slová oproti kolokáciám a slovným spojeniam. Hranice medzi nimi sú pomerne neurčité. V dôsledku toho zostáva postavenie mnohých kombinácií podstatných mien a činných prídavných s podstatnými menami nejednoznačné.“ [9] V skutočnosti sa názory jazykovedcov značne rôznia. Peprník naznačuje definíciu s pomocou ortografie: „...pravopis [se] sjednocuje na psaní dohromady (kompozitum) nebo na psaní obou složek zvlášť (sdružené pojmenování).“ [10] Vachek pripisuje rozhodujúcu úlohu prízvuku. V jeho charakteristike „pravé zložené slová“ zhruba zodpovedajú kompozitám tak, ako ich poznáme v slovenčine či češtine. [11]

V určitých aspektoch sú však horeuvedené názory v protiklade s východiskami (prevažne) západných jazykovedcov (Marchand, Lees, Adams, Siegel, Allen, Selkirk, Anderson, Bauer a ďalší), ktorí jednoznačne považujú kombinácie s oboma zložkami písanými osobitne a/alebo vyslovovanými s dvoma prízvukmi za rovnako dôležitú skupinu zložených slov.

Metódy vyčlenenia zložených slov vo vzťahu k slovným spojeniam boli vypracované V. Adamsovou (1973), ktorá navrhuje kritériá na vyčlenenie kompozit. Do úvahy berie i diachronickú perspektívu: „...každé spojenie zhodného prívlastku a podstatného mena je potenciálne zložené slovo a tak sa začne aj pociťovať, ak bude používané dostatočne často.“ [12] Zároveň tvrdí, že status zloženého slova by mal byť záležitosťou miery. Proti tomuto vystupuje Štekauer, keď zdôrazňuje, že vždy ide o určité „buď-alebo“ na základe toho, že „... zložené slová sú lexikálne jednotky, znaky predmetov, jednotky lexikonu. Slovné spojenia sú kombinácie znakov, ktoré popisujú (a nepomenúvajú) extralingvistickú realitu.“ [13] Jeho názor má pevné ukotvenie v sémantike: „... rozhodujúci moment pre chápanie dvoch pôvodne samostatných lexikálnych jednotiek ako jednej, kvalitatívne novej jednotky, je jej gnozeologická a logická štruktúra, t. j. pojmová jedinečnosť a jednota.“ [14]

Problém je tak prenesený do oblasti individuálnej kognitívnej percepcie, v rámci ktorej môžu existovať odlišnosti, čiže určité hraničné prípady zostávajú otáznymi. Takéto dvojaké chápanie ilustruje výraz *black market*. Tento by však bol Vachekom pravdepodobne klasifikovaný ako kolokácia.

mainly analytic versus mainly synthetic character. Let us just remind ourselves of the fact that English phrasal verbs can be classified as compounds (Selkirk); and that most of them find their Slovak equivalents in derived words (*set out* – *vymedziť*). Note, however, that Vachek is not so ready to classify phrasal verbs as compounds, and says that the grammatical classification of the particle is rather a problem. Peprník adheres to a straightforward classification of the particle as a separate prefix. Lipka's definition by way of a formative suggests another way out of the problem. Adams arrives at the solution by claiming that phrasal verbs are both word-like and phrase-like. [7] Štekauer stresses the varying character of the 'particle' by pointing out the distinction between particles that have undergone lexicalization and those that carry a meaning from the synchronic perspective. [8]

In the context of defining the different status of compounds in English and Slovak, however, we need to bear in mind that with respect to English, we are walking a tight rope in the sense that “no one has yet succeeded in delimiting compounds with regard to collocations and syntactic groups. Borderlines between them are rather vague. As a result, the status of many noun – noun, adjective/present participle – noun combinations remains ambiguous.” [9]

In fact, opinions vary considerably among linguists. Peprník seems to differentiate compound status based on orthography: “...spelling tends to be solid (compounds) or open (collocations).” [10] Vachek assigns crucial importance to stress. In his characterology, the “genuine compounds” roughly correspond to the idea of compounds as presented in Czech or Slovak. [11]

In certain aspects, however, the above views are incongruent with the premises held by (mostly) Western linguists (Marchand, Lees, Adams, Siegel, Allen, Selkirk, Anderson, Bauer and others), who invariably consider combinations with open spelling and/or pronounced with double stress an equally significant group of compounds as that with solid or hyphenated spelling.

The methods of delimitation of compounds with regard to free phrases were worked out by V. Adams (1973), who suggests several criteria for delimitation of compounds. The diachronic perspective is also taken into account: “...any attributive-head noun group is potentially a compound and will come to be felt as one if it happens to be used often enough.” [12] She proposes that the compound-status should be considered a matter of degree. However, Štekauer challenges the proposal by reiterating that the difference is an “either-or” matter on the grounds that “compounds are naming units, signs of objects, units of the lexicon. Free phrases are speech combinations of signs which describe (and not denominate) extralinguistic reality.” [13] His view is firmly grounded in semantics: “...the decisive moment for conceiving two originally independent naming units as a single, qualitatively new naming unit is its unique gnozeological and logical structure, i.e. conceptual uniqueness and unity.” [14]

The problem is thus shifted to the realm of individual cognitive perception, which might vary, i.e. certain (borderline) cases might be subject to discussion. Such double perception involves cases like *black market*. Note that Vachek would probably classify these as collocations.

Posledným faktorom, ktorý spomenieme v súvislosti s odlišným zapájaním prostriedkov kompozície na označenie extralingvistickej reality v oboch jazykoch, je spoločensko-historický kontext. Vieme, že familiárnosť pojmu podporuje kondenzačné tendencie, ktorých produktom môže byť práve kompozitum. Tu môžeme porovnať slovenský výraz *svetonázor* tak, ako je použitý v spojení slov: *náboženská viera alebo svetonázor* s jeho anglickým vyjadrením: *religious beliefs or other belief of a similar nature*. Zatiaľ čo v komunistickej ideológii neutrálny *svetonázor* svojou univerzálnosťou nahradil, či dokonca zapudil pojmové spojenie s náboženstvom, v anglickom prostredí k žiadnemu takémuto procesu nedošlo. V dôsledku toho je neutrálnejšie vyjadrenie veľmi popisné, navyše sémanticky závislé od asociácie s *religious beliefs*.

Na záver treba mať na pamäti, že akýkoľvek pokus o analýzu otázky kompozit skôr problematizuje, ako definitívne rieši. I náš článok sa snaží poukázať na tento fakt.

Last but not least, the difference between employing the means of compounding to denominate a part of extra-linguistic reality in the two languages might rest on the socio-historical context in the sense that certain familiarity of concept might be a factor enhancing condensation which is involved in compounding. Here we can compare the Slovak compound *svetonázor* as used in the phrase *náboženská viera alebo svetonázor*, with the English embedding of the same being *religious beliefs or other belief of a similar nature*. While in the communist era the neutral *svetonázor* replaced, and even repudiated the conceptual connection with religion, in English environment, no such process has taken place. As a consequence, the more neutral rendering is an overt description, semantically, moreover, resting on an association with *religious beliefs*.

Finally, it need be borne in mind that any attempt at an analysis tends to enrich the issue with more complexity rather than proposing any finite solutions. The above article tries to point to that fact.

Literatúra – References:

- [1] LIPKA, L.: *An Outline of English Lexicology*. Tübingen 1990. p. 72
- [2] HORECKÝ, J., BUZÁSSYOVÁ, K., BOSÁK, J. a kol.: *Dynamika slovnéj zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava 1989. s. 229
- [3] ADAMS, V.: *An Introduction to Modern English Word Formation*. London 1973. p. 8
- [4] *Rudiments of English Linguistics*. Edited by Štekauer, P. Prešov 2000. p. 35
- [5] *ibid.* p. 94
- [6] GREENBAUM, S.: *The Oxford English Grammar*. Oxford 1996. p. 441
- [7] ADAMS, V.: *An Introduction to Modern English Word Formation*. London 1973. p. 9
- [8] ŠTEKAUER, P.: *On the Word-Formation Status of Words with Particles*. In: *Studia Philologica*. Annus III, Prešov 1996. pp. 78-82
- [9] *Rudiments of English Linguistics*. Edited by Štekauer, P. Prešov 2000. p. 94
- [10] PEPRNÍK, J.: *Anglická lexikologie*. Olomouc 1992. s. 19
- [11] VACHEK, J.: *A Linguistic Characterology of Modern English*. Praha 1990. pp. 38-39
- [12] ADAMS, V.: *An Introduction to Modern English Word Formation*. London 1973. p. 58
- [13] ŠTEKAUER, P.: *English Word Formation. A History of Research (1960–1995)*. Tübingen 2000. p. 193
- [14] *Rudiments of English Linguistics*. Edited by Štekauer, P. Prešov 2000. p. 51
- CRYSTAL, D.: *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford 1990.
- DOKULIL, M.: *K tvoření vztahových adjektiv od dvouslovních pojmenování*. In: *Jazykovedné štúdie XII*. Bratislava 1974. s. 153-164
- FILIPEC, J., ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha 1985.
- HORECKÝ, J.: *Slovenská lexikológia*. Bratislava 1971.
- HORECKÝ, J.: *Vývin a teória jazyka*. Bratislava 1983.